

nr. 14397; Mescid-i Nebvî Ktp., nr. 211/6).
4. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Menâr. İbn Melek'in eseri üzerine yazılmıştır (Tunus Millî Ktp., nr. 4411). Ahmed Burnâz'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Risâletü İsbâgati'l-ğuşşa bi'l-hamr*, *Şerh 'alâ Kitâbi'l-Muhammediyye* (Yazıcıoğlu Mehmed'in meşhur eserinin şerhidir), *Havâşî 'ale'l-Murâdî* (İbn Ümmü Kâsım en-Nahvî diye bilinen Hasan b. Kâsım el-Murâdî'nin *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*'i üzerine kaleme alınmıştır), *Nikât 'ale'l-Hazreciyye fi'l-mesâ'ili'l-arûziyye*, *Nübze 'alâ Maqâmâtî'l-Harîrî*, *Şerhu's-Şâfiye fi's-şarf*, *Şerhu Şahîhi'l-Buhârî* (bazı bölümler), *Bâ'iyye fi aşhâbi Ebi'l-Hasan eş-Şâzelî el-erba'in* (236 beyitlik bir manzumedir), *Nübze min Hâşiyyeti'l-Cârberdî 'alâ Şerhi's-Şâfiye fi's-şarf*.

BİBLİYOGRAFYA :

Burnâz, eş-Şühûbû'l-muhrika li-men idde'a'l-ictihâde levâ inkîşâ'uhû min ehli'l-mahrağa (nşr. Tâhir el-Ma'mûrî), Beyrut 1990, neşredenin girişi, s. 5-37; Hüseyin Hoca, *Zeylû Beş'iri ehli'l-imân bi-fütûhâti Âli 'Osmân* (nşr. Tâhir el-Ma'mûrî), Libya-Tunus, ts. (ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-kitâb), s. 164, 172-174, 230-234, ayrıca bk. İndeks; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 221, 563, 831; II, 400-401, 571, 702; III, 153, 296, 354; ayrıca bk. İndeks; Muhammed es-Sagîr b. Yûsuf, *el-Meşra'u'l-melekî fi saltanatı evlâdi 'Alî Türkî* (nşr. Ahmed et-Tavîlî), Tunus 2009, III, 19; Muhammed Bayram es-Sânî, *Şerhu's-Şeyh Bayram eş-Sânî 'alâ nazmihî fi'l-müftûne'l-Hanefiyye bi-Tûnis* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Beyrut 1999, s. 68-69, 80, 81; Ahmed Abdesslem, *Les historiens tunisiens*, Tunis 1973, s. 50, 183-192, 221, 231, ayrıca bk. İndeks; Tâhir el-Ma'mûrî, *Câmî'u'z-Zeytûne ve medârisü'l-ilm fi'l-ahdeyni'l-Hafşî ve'l-Türkî*, Trablus 1980, s. 92, 93; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, I, 122-126; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 103, 257; Muhammed b. Hoca, *Târîhu me'âlimi'l-tevhîd fi'l-kadîm ve fi'l-cedîd* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî - Cîlânî b. Yahyâ), Beyrut 1985, s. 134, 311; Muhammed Bûzîne, *Meşâhîr-ü't-Tûnisiyyîn*, Tunus 1992, s. 86; Muhammed en-Neyfer - Ali en-Neyfer, *'Uvânü'l-erib 'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi't-Tûnisiyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, I, 507-508; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1419/1998, VI, 223-226; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkıh ve usûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1420/1999, I, 577; Ahmed et-Tavîlî, *Târîhu medîneti Tûnis eş-şekâfi ve'l-hadârî*, Tunus 2002, s. 113-114; Kerrây el-Kusantîni, "Burnâz, el-Hâc Ahmed b. Muştâfâ", *Mv.AU*, III, 364-370.

AHMET ÖZEL

BÜTİ

(البوطي)

Muhammed Saîd Ramazân el-Bütî
 (1929-2013)

Suriyeli ilim ve fikir adamı.

Şırnak'ın Cizre ilçesine bağlı Yağmurkuyusu (Cêleka) köyünde doğdu. Doğduğu yer

BÜTİ

Botan bölgesinde bulunduğundan ailesi Bütî nisbesiyle tanınmıştır. Kürt kökenli olan babası Molla Ramazan âlim ve sûfî kimliğiyle meşhurdur. Bütî ailesi 1934'te Şam'a göç etti. Muhammed Saîd öğrenim hayatına Şam'daki özel bir okulda başladı. On bir yaşında Hasan Habenneke el-Meydânî ile onun öğrencisi Mahmûd el-Mardîni'den Kur'an ve siyer dersleri aldı. Ardından tefsir, mantık, hitabet ve fıkıh usulü tahsil etti. 1953-1955 yıllarında Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladı ve aynı üniversitenin Arap Dili Fakültesi'nde bir yıl süreyle pedagojik formasyon eğitimi aldı. 1958-1960 yıllarında öğretmenlik yaptı. 1960'ın sonlarında Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne asistan oldu. 1961'de doktora öğrenimi için gönderildiği Ezher Üniversitesi'nde 1965'te *Đavâbi'ü'l-maşlahâ fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. Tekrar Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde çalışmaya başladı. 1970'te doçent, 1975'te profesör oldu, dekanlık dahil çeşitli idarî görevler üstlendi.

Şeriat Fakültesi'ndeki derslerinin yanında Şam'da İmân Camii ve Emevî Camii gibi yerlerde halka açık dersler veren Bütî, 1993'te emekliye ayrıldıktan sonra da cami dersleriyle üniversitedeki derslerini vefatına kadar sürdürdü. Ayrıca Şam Âlimler Birliği başkanlığı ve Ürdün Âl-i beyt Müessesesi ile Âl-i beyt Üniversitesi'ne danışmanlık yaptı. Ürdün Kraliyet Akademisi İslâm Medeniyeti Araştırmaları Merkezi, İslâmî Finans Kurumlarını Denetleme ve Muhasebe Teşkilâtı, İngiltere'de Oxford Academy İdare Meclisi, Fransa'da İslâm Nuru Cemiyeti, Ebûzabî'de Taba Müessesesi Yüksek İstişare Kurulu, Şam İslâm Bankası Hukukî Denetim Kurulu gibi oluşumlarda görev aldı. Pek çok ulusal ve uluslararası ilmi toplantıya katıldı. 2004 yılında ulusal arası Dübey (Dubâi) Kur'an'a Hizmet Kurulu tarafından örnek İslâm âlimi ödülüne lâyık görüldü.

Bütî, ilmî hayatının temelini lise yıllarındaki asıl hocası olarak bahsettiği babasından okuduğu İslâm akaidi, siyer, Arap dili grameri ve belâgatı, mantık ve fıkıh usulü alanlarına dair kitapların oluşturduğunu söyler (*Hâzâ vâlidî*, s. 57, 60). 1961'de eline geçen Türkçe otobiyografisiyle Saîd Nursi'yi tanıma fırsatı buldu. Nursi'nin ilmî ve fikrî şahsiyeti Bütî'de derin bir saygı ve hayranlık hissi uyandırdı. Saîd Nursi'yi Arap âlemine tanıtmak amacıyla söz konusu otobiyografiyi özet halinde Arapça'ya tercüme etti. O tarihlerde Şam'da yayımlanan *Hâdâretü'l-İslâm* dergisinde bir makale serisi halinde neşrettiği bu tercümeyi *Mine'l-fikr ve'l-kalb* (Dimaşk 1966) adlı eserinin sonuna da ekledi. Hayatının ilerleyen dönemlerinde ilgisini çeken şahsiyetlerin biyografilerini kaydettiği *Şahşıyyât istevkafetnî*'de Saîd Nursi'ye de özel bir yer ayırdı (s. 157-175).

En şiddetlisi Şubat 1982'deki Hama katliamı olmak üzere Suriye'de 1970'lerin sonlarından itibaren İhvan-ı Müslimîn ile Baas rejimi arasında sayısız iç çatışma yaşanırken halk nazarında saygın bir âlim olan Bütî her defasında Hâfız Esed yönetimini destekledi. Aslında Bütî, yirmili yaşlarında iken yakından tanıyıp ideallerini öğrendiği İhvan-ı Müslimîn'in bazı hedeflerine önceleri sempati duysa da (*Hâzâ vâlidî*, s. 127; ayrıca bk. Christmann, sy. 2 [2004], s. 133, 135) sonraları bu teşkilâtın bazı uzantıları tarafından Nusayrîler'e, hükümet ve Baas Partisi bürolarına, polis istasyonlarına ve askerî birliklere saldırılar düzenlenince açık bir şekilde rejimden yana tavır aldı. Özellikle 16 Haziran 1979'da Halep Topçu Okulu'nda onlarca Alevî askerin vurularak öldürülmesi Bütî'nin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil etti. Olayın ardından Bütî, Enformasyon Bakanlığı'nın isteği üzerine ve babasının yönlendirmesiyle bir televizyon programında bu eylemin meşrû olmadığını açıkladı (*Hâzâ vâlidî*, s. 140). 1980'lerin ortalarında İslâmî yayınlara uygulanan sıkı sansürün ve kamu kurumlarında çalışan kadınların örtülerine yönelik yasağın kaldırılması, medya programlarının İslâmî ve ahlâkî kurallara göre yeniden düzenlenmesi gibi iyileştirmelerden dolayı Hâfız Esed'e bir televizyon programında teşekkür etti (a.g.e., s. 140-142). Sonraki tarihlerde yine Esed'in teklifiyle Suriye televizyonunda yaptığı söyleşilerde son derece tedbirli ve diplomatik bir dil kullanmasıyla dikkati çekti. 2000 yılında Hâfız Esed'in cenaze namazını kıldırarak Bütî, mevcut otoriteden yana tavrını yeni lider Beşşâr

Esed döneminde de sürdürdü. 2011'de Tunus'ta başlayıp Suriye'ye de sıçrayan halk ayaklanması sırasında eli silâh tutan herkesin Suriye ordusuna katılarak muhaliflere karşı savaşması yönünde fetva verdi. 21 Mart 2013'te Şam'ın Mezraa semtindeki İmân Camii'nde talebelerine ders verdiği sırada bir suikast sonucu öldürülen Bûtî, Şam'daki Selâhaddin-i Eyyûbî Türbesi'nin yanına defnedildi.

İslâm dünyasında âlim ve mütefekkir kişiliğiyle tanınan Bûtî'nin eserlerinde muhatap alıp eleştirdiği kesimler daha çok Batılı çağdaş felsefeciler, şarkiyatçılar, onların İslâm dünyasındaki takipçileri, müslüman ıslahatçılar, Selefler, İslâmcı siyasî hareketler ve radikal İslâmî gruplar olmuştur. Selefi âlimi Muhammed Sultân el-Hucendî'nin yerleşik fıkıh mezheplerine uymanın gerekliliğini ve mezhep taklitçiliğini sorguladığı risâlesine reddiye olarak *el-Lâmezhebiyye* adlı bir eser kaleme almış, ictihad kudretine sahip bulunmayan kişiler için taklidin kaçınılmaz olduğunu, ayrıca tek bir mezhebe bağlı kalmanın -her ne kadar dinî bir zorunluluk değilse de- meşrûluğunu savunmuştur. Bununla birlikte Bûtî'ye göre muayyen bir meselede ictihad seviyesine ulaşan veya takip ettiği imamın görüşüne aykırı, sıhhati kesin ve ilgili hükme delâleti açık bir hadise ulaşan kimse o meselede artık imamını taklit etmekten vazgeçmelidir (a.g.e., s. 55-93, 94-114, 118-121).

Bûtî, *es-Selefiyye* adlı eserinde bilinen Selefi yöntemle müslümanları Selefler-bid'atçılar şeklinde kamplara ayıran Selefiyye hareketine karşı bilgi metodu ya da kapsamlı metot şeklinde kavramlaştırdığı başka bir metot teklif eder (s. 60, 62, 64, 119, 199, 229). Bûtî'nin üzerinde ısrarla durduğu bu metot, metin tahlili ve eleştirisinin klasik aracını temsil eden fıkıh usulünden başka bir şey değildir (s. 22, 79). Ona göre, İslâm tarihinin ilk üç neslini teşkil eden ve Selef olarak adlandırılan sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn ulemâsının Ehl-i sünnet ve'l-cemaat dairesi içerisinde mütalaa edilmesinin sebebi onların Kitap ve Sünnet'i anlamada fıkıh usulünün kurallarını takip etmesidir (s. 229). Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'ın Selef'le sınırlı olmadığına dikkat çeken Bûtî, hangi asırda yaşarsa yaşasın gerek amelî gerekse itikadî konularda bu ilmin kurallarına bağlı kalan her müctehidin söz konusu daire içerisinde olduğunu söyler (s. 19, 79, 94, 98, 230). Fıkıh usulünde âlimlerin ittifak ettiği pek çok kuralın yanı sıra azımsanmayacak sayıda ihtilâflı meseleler de

bulunduğunu kaydeder. Bûtî, ictihada açık meselelerde bu ilmin sınırları içerisinde hareket eden bir müctehidin sırf ulaştığı farklı sonuçtan ötürü Selef çizgisinden ayrılma, sapıklık, bid'atçılık veya irtidad gibi sıfatlarla itham edilemeyeceği kanaatindedir. Zira ihtilâf bu metodun tabiatından kaynaklanmaktadır (s. 21, 109, 226). Selefiyye tabirinin muayyen bir İslâmî grubu ifade etmesini sağlayacak ilmi bir içeriğe veya İslâmî bir gerçekliğe sahip olmadığını belirten (s. 21-22) ve bu tabiri "bir İslâm mezhebi değil geçmişteki kutlu bir zaman dilimi" şeklinde takdim eden Bûtî söz konusu eserinde temel bir vurgu olarak Selef'e tâbi olma ve Selef'i mezhep edinme kavramlarını kesin çizgilerle birbirinden ayırır. Ona göre dinî bir zorunluluğu ifade eden birinci kavram, Kur'an ve Sünnet naslarını anlama ve onlardan hareketle şer'î hükümleri istinbat etme noktasında Selef ulemâsının izlediği metoda bağlı kalma mânâsına gelirken gerçek İslâm'ı temsil etme iddiasını taşıyan ikinci kavram İslâm tarihinin hiçbir döneminde karşılığı olmayan bir kuruntudan ibarettir (s. 12-13, 52, 222, 231; Selefiyye adında bir mezhebe bağlanmanın bid'at olduğuna dair görüşü ve delilleri için bk. s. 221-242).

En tartışmalı eseri *el-Cihâd fi'l-İslâm*'da Bûtî cihadın savaş yoluyla gerçekleştirilen türü dışında nefis tezkîyesi, tebliğ ve irşad içerikli türlerinin de bulunduğunu kaydeder (s. 19-28). Savaş yoluyla gerçekleştirilen cihadın meşruiyet gerekçesini de küfrü ortadan kaldırmak ve İslâm devletini kurmak değil, irşad ve tebliğ içerikli cihad yoluyla tesis edilmiş olan İslâm devletine ve müslüman topluma yönelik iç ve dış tehditlere karşı önlem almak, kısacası elde edilen kazanımları muhafaza etmek şeklinde tesbit eder (s. 95-107, 200). Bûtî'ye göre devlet başkanlarının küfürle itham edilmesi hususunda son derece ihtiyatlı davranılması gerekir; bu sebeple ülke yönetimini hedef alan bir halk isyanı, ancak devlet başkanının te'vili kabil olmayan bir şekilde İslâm'ı terkettiğini ilân etmesi durumunda meşruiyet kazanabilir (s. 147). Fâsıklığın ülke yönetiminden azledilmeyi gerektirmediğini savunan Bûtî, fâsık bir devlet başkanının tebaasına açıkça zulmetmesinin isyanı meşrû kılan bir gerekçe olmadığı şeklindeki görüşüyle geleneksel Sünnî anlayışı devam ettirir (s. 149).

Bûtî tasavvuf neşvesine sahip bir âlimdir. Tasavvufu İslâm'ın özü ve cevheri olarak görmekle birlikte (*el-Hikemü'l-Âtâ'iyeye*, s. 15) tasavvufi kaidelerin tesbitinde

Kur'an ve Sünnet ölçülerine vurgu yapar ve şer'î esaslara uymayan tasavvufî anlayışlara şiddetle karşı çıkar (*es-Selefiyye*, s. 111). Tasavvufu felsefî / vicdanî ve ahlâkî olmak üzere iki kısma ayırır. Şühûd, fenâ, bekâ gibi ehl-i tasavvufun tecrübe ettiği birtakım hallerden bahseden felsefî tasavvufun araştırma ve inceleme konusu yapılması faydasız ve gereksizdir; buna karşılık İslâm ahlâkından ibaret olan ahlâkî tasavvufun bir yaşam biçimi haline getirilmesi gerekir (*Bâtınü'l-İsm*, s. 22-23). Tasavvufu tarikat arasında zorunlu bir ilişki görmediği anlaşılan Bûtî, özellikle modern dönemde içine bid'at sızmamış hiçbir tarikatla rastlanamayacağı kanaatindedir. Ona göre mevcut tarikatlar arasında en az bid'at içeren Nakşibendîlik'teki râbita da (müridin Allah'ı zikretmeye başlamadan önce şeyhinin sûretini zihninde tasavvur etmesi) bid'at ve haramdır; gerçek râbita şeyh ile müridi arasındaki muhabbetten ibarettir (*Hâzâ vâlidî*, s. 102). Ayrıca vahdet-i vücûd anlayışı, ister yaratılanla yaratılanın tek bir varlık olduğuna inanmak isterse yaratıcının varlığının yaratıklarına taşıdığını kabul etmek şeklinde ifade edilsin bâtıl ve küfrü gerektiren bir inanıştır (a.g.e., s. 112). İslâm akaidinde klasik Eş'arî düşüncesinin takipçisi olan Bûtî, kelâmı modern dönemde öğrenilmesi gereken en önemli ilimler arasında görmekte birlikte kelâmın kişiyi imanda yakîn seviyesine yükseltmeyeceğini, bu seviyeye ancak önerdiği çerçeve içinde kalan tasavvufî bir hayatla ulaşılacağını söyler (*el-Mezâhibü't-tevhîdiyye*, s. 43-44). Kelâma dair eserlerinde geleneksel İslâm inanç mezheplerinin yanı sıra materyalizm, Marksizm ve kapitalizm gibi modern düşünce akımlarını da incelemelerine dahil eder ve bunların bâtıl olduğunu göstermeye çalışır.

Eserleri. Fıkıh ve Fıkıh Usulü: 1. *Đavâ-bi'ttî'l-maşlahâ fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* (Dimaşk 1966; Beyrut 1973, 2001). Bûtî'nin doktora tezi olup maslahatın İslâm hukukundaki yerinin tesbiti açısından önemli bir boşluğu doldurmasının yanı sıra diyalektik materyalizm eleştirisi olma özelliği de taşır. **2.** *Taḥdîdün-neşl viḳāyeten ve 'ilācen* (Dimaşk, ts., 1967). **3.** *el-Lâ Mezhebiyye: Aḥḳaru bid'a tüheddidü's-şer'ate'l-İslâmiyye* (Dimaşk 1969). Selefi âlimi Hucendî'nin *Heli'l-Müslim mülzem bi't-tibâ'i mezhep mu'ayyen mine'l-mezâhibi'l-erba'a?* adlı risâlesine reddiye olarak kaleme alınan esere Muhammed İd Abbâsî, *el-Mezhebü'l-müte'aşşıbe hiye'l-bid'a ev bid'atü't-ta'aşşub*

el-mezhebi ismiyle bir reddiye yazmıştır (Amman 1970). Bütî bu reddiye kendisine yöneltilen eleştirilere *el-Lâ Mezhebiyye*'nin ikinci baskısına (Dimaşk 1970) yazdığı ekte cevap vermiştir. Eser Durmuş Ali Kayapınar (*İslâm Dinini Tehdit Eden En Korkunç Fitne: Mezhepsizlik*, Konya 1976) ve Süleyman Çelik (*Mezhepsizlik İslâm Şariatini Tehdit Eden En Tehlikeli Bid'attir*, İstanbul 1995, 2011) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 4. *Muhâdarât fi'l-fıkhi'l-mukâren* (Dimaşk 1970). 5. *Me-bâhişü'l-Kitâb ve's-Sünne min 'ilmi'l-uşûl* (Dimaşk 1974). 6. *es-Sebilü'l-va'hîd fi zahmeti'l-aḥdâsi'l-câriye 'alâ hâmi-şî'n-nekke* (Beyrut 1979). 7. *Mu'âlece-tü'd-dehîn beyne'l-eḥbbâ' ve'l-müşer-rî'in* (Dimaşk 1985). 8. *es-Selefiyye: Merhale zemeniyye mübârake, lâ mezhebün İslâmî* (Dimaşk 1988). Suudi Arabistanlı âlim Sâlih b. Fevzân'ın bir reddiye yazdığı eseri (*Nazarât ve ta'kibât 'alâ mâ fi Kitâbi's-Selefiyye li-Muḥammed Sa'id Ramazân mine'l-hefevât*, 2. bs., Riyad 1411; ayrıca bk. *Mecelletü'l-buḥû-şî'l-İslâmiyye*, XXVI [1409-1410], s. 183-214), Vecihi Sönmez *Selefiye: İslâmî Bir Ekol / Mezheb Değil Zamansal Bir Aşamadır* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 2009). 9. *Qadâyâ fıkhiyye mu'âşıra* (Dimaşk 1991). 10. *el-Cihâd fi'l-İslâm: Keyfe nehemühû ve keyfe nümârisühû* (Beyrut 1993). Bütî bu eserinde ortaya koyduğu cihad tasavvuruna yöneltilen eleştirilere *Zevâbi' ve aşdâ' verâ'e Kitâbi'l-Cihâd fi'l-İslâm* adlı eseriyle cevap vermiş (Dimaşk-Beyrut 1994) ve bunu *el-Cihâd fi'l-İslâm*'ın sonraki baskılarına eklemiştir. Esere Abdülmelik el-Berrâk (*Rudûd 'alâ ebâtil ve şübûhât ḥavle'l-cihâd*, Amman 1997) ve Abdülâhîr Hammâd el-Guneymî (*Vaḥafât ma'a'l-Bü-ṭî fi kitâbihî 'ani'l-cihâd*, baskı yeri yok, 1999) tarafından da birer reddiye yazılmıştır. 11. *et-Taşvîr beyne ḥâceti'l-âşır ve ḡavâbiṭi's-şerî'a* (Dimaşk 1994). 12. *Ma'a'n-nâs: Meşûrât ve fetâvâ* (Dimaşk 1998). 13. *Meşûrât ictimâ'iyye* (Dimaşk 2001). 14. *İşkâliyyetü tecdîdi uşûli'l-fıkh* (Dimaşk 2006).

Kelâm ve Felsefe: 1. *el-Mezhebü'l-ikṭişâdî beyne's-şüyû'iyye ve'l-İslâm* (Dimaşk 1960). İslâm'la komünizmi ekonomi bağlamında karşılaştıran eser, Bütî'nin 1959'da Humus'taki el-Merkezü's-sekâfi el-Arabî'de verdiği bir konferansın genişletilmiş şeklidir. 2. *Küb-er'l-yakîniyyâtü'l-kevnîyye: Vücüdü'l-ḥâlîk ve vâzifetü'l-maḥlûk* (Dimaşk 1389/1969, 1394/1974, 1397/1977,

1402/1982; 25. bs., Beyrut 1426/ 2005). İslâm akaidine ilişkin konuların ilâhiyyât, nübüvvât, kevnîyyât ve gaybiyyât şeklinde incelendiği bir eserdir (T trc. Mehmet Yolcu – Hüseyin Altınalan, *Yaratıcının Varlığı ve Yaratılanın Görevi: İslâm Akaidi*, İstanbul 1986; Arnavutça trc. Abdurrahman Asllani, *Te vertetat e patundshme te besimit Islam*, Tetove 1425/2004). 3. *Naḡdû evhâmî'l-mâddiyyeti'l-cede-liyye ed-di'yâlektikiyye* (Dimaşk 1978). 4. *el-'Aḳidetü'l-İslâmiyye ve'l-fikrû'l-mu'âşır* (Dimaşk 1981). Klasik itikadî mezheplerin yanı sıra bazı modern düşünce akımlarının da konu edildiği eser Dimaşk Üniversitesi'nde ders kitabı olarak okutulmaktadır. 5. *el-İnsân: Müseyyer em muḥayyer* (Dimaşk 1997). 6. *el-Mezâhibü't-tevhîdiyye ve'l-felse-fâtü'l-mu'âşıra* (Dimaşk 2008).

Kur'an ve Sünnet: 1. *Aḥsenü'l-ḥadîs: Te'emmülât 'ilmiyye ve edebiyye fi Kitâbillâhi 'azze ve celle* (Dimaşk 1968). 2. *Min Revâ'i'l-Kur'an: Te'emmülât 'ilmiyye ve edebiyye fi Kitâbillâhi 'azze ve celle* (Dimaşk 1970). Eser ulûmü'l-Kur'an literatürünün modern bir örneğidir. 3. *Menhecü'l-ḥadâratü'l-insâniyye fi'l-Kur'an* (Dimaşk 1980). İslâm medeniyetle Batı medeniyeti arasındaki temel farkların tesbit edildiği eseri Resul Tosun *Kur'an'da İnsan ve Medeniyet* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 2007).

Siyer ve Biyografi: 1. *Bedî'u'z-zamân Sa'id en-Nursî: Ḥayâtühû ve ba'zu âşârihi* (Dimaşk 1964). 2. *Fıkhü's-sireti'n-nebeviyye* (Beyrut 1967; Dimaşk 1978; Mısır 1990). Hz. Peygamber'in hayatını -İslâm'ın genel prensiplerini ve şer'î hükümlerini elde etmeye dönük akademik bir metotla- anlattığı eserinde Bütî pek çok konuda şarkiyatçıları, onların İslâm dünyasındaki takipçilerini ve Selefler'i eleştirmektedir. Eserin sonraki baskılarında İslâm tarihinin Hulefâ-yi Râsîdîn dönemleri hakkında kısa bilgiler eklenmiştir. Selefi âlimi Nâsirüddin el-Elbânî'nin *Difâ' 'ani'l-ḥadîsi'n-nebevi ve's-sire fi'r-red 'alâ cehâlâtü'd-duktûr el-Bûṭî fi kitâbihî Fıkhü's-sire* adıyla bir reddiye yazdığı eser (Dimaşk, ts.) Ali Nar – Orhan Aktepe (*Fıkhü's-siye: Peygamber(a.s.)'in Uyguladığı İslâm*, İstanbul 1984, 1986, 2002, 2013) ve Atik Aydın (*Fıkhü's-siye*, Van 2006) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 3. *Hâzâ vâlidî* (Beyrut 1995; Dimaşk 1998). Müellifin, babası Molla Ramazan'ı tanıttığı eseri Abdülhadi Timurtaş *Babam Molla Ramazan el-Bûti: Hayatı, Düşünceleri ve Mücadelesi*,

adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul, ts.). 4. *'Â'ışetü ümmi'l-mü'minîn* (Dimaşk 1996). 5. *Şaḥşıyyât istevkafetnî* (Dimaşk 1999). Fudayl b. İyâz, Abdullah b. Mübârek, Ebû Hâmid el-Gazzâlî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Said Nursi, Cemâleddîn-i Efgânî, Mustafa es-Sibâi ve Roger Garaudy hakkında muhtasar bilgiler içerir.

Tarih ve Edebiyat: 1. *Fî Sebilillâh ve'l-ḥaḳ* (Dimaşk 1973). Bütî'nin yayımlanan ilk eseri olup *el-Eyyâmü'd-Dimaşkiyye* gazetesinde neşredilen makalelerinden oluşmaktadır. 2. *Difâ' 'ani'l-İslâm ve't-târîḥ* (Dimaşk 1977). Şâkir Mustafa'nın *Fî't-Târîḥi'l-'Abbâsi* adlı eserine reddiye olarak kaleme aldığı bu eserinde Bütî, şarkiyatçı bakış açısına sahip olduğunu düşündüğü yazarın gerek İslâm gerekse Arap tarihine dair pek çok gerçeği çarpıttığını göstermeye çalışmaktadır. 3. *Mem û Zîn* (Dimaşk 1977). Henüz yirmili yaşlarında iken yazdığı bu kitabında Bütî, XVII. yüzyıl Kürt şairlerinden Şeyh Ahmed Hânî'nin Memo ve Zîn arasında geçen trajik aşk hikâyesini anlattığı manzum eserini nesir halinde Arapça'ya çevirmiştir. Bütî'nin Kürt diline ve edebiyatına olan ilgisini gösteren eseri Abdülhadi Timurtaş *Memo ve Zeyn* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 2007).

Eğitim ve İrşad: 1. *Tecribetü't-terbiyyeti'l-İslâmiyye fi mîzânî'l-baḥş* (Dimaşk 1961). Eserde okullardaki İslâmî eğitim sosyal, siyasal ve ahlâkî yönden ele alınmaktadır. 2. *Ebḥâş fi'l-kımmе* (Dimaşk 1973). Müellifin İslâm toplumlarında yaşanan itikadî, fikrî, ameli ve ahlâkî sorunlar üzerine yayımladığı on kitapçıktan oluşan bir seridir. Seri içindeki kitapçıklar müstakil olarak da basılmış ve bir kısmı Türkçe'ye çevrilmiştir. 3. *'Alâ Târîḳi'l-'avde ile'l-İslâm* (Beyrut 1982). İslâmî tebliğin metodunu ortaya koyan eseri M. Sait Şimşek *İslâm'a Davet Metodu* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1995). 4. *Medḥal ilâ fehmi'l-cüzûr: Men ene ve li-mâzâ ve ilâ eyne?* (Beyrut 1991). Bütî bu eseri Batılılar'a İslâm'ı tanıtmak amacıyla yazmıştır. 5. *el-Mer'etü beyne ṭuḡyânî'n-nizâmî'l-ğarbî ve leṭâ'ifi't-teşrî'i'r-rabbânî* (Dimaşk 1996). Kadın hakları konusunda İslâm-Batı karşılaştırmasının yapıldığı eserde kadının İslâm'daki yeri, sosyal ve siyasal hakları belirlenmektedir. 6. *el-Hikemü'l-'Aḫâ'iyye: Şerḥ ve Taḥlîl* (Dimaşk 2000, 2003, 2004, 2005). Bütî'nin 1974'ten itibaren Şam'ın çeşitli camilerinde İbn Atâullah el-İskenderî'nin *el-Hikemü'l-'Aḫâ'iyye*'si üzerine

yaptığı şerh ve tahlilleri içermektedir. 7. *et-Te'arruf 'ale'z-zât hüve't-ṭarīḳu'l-mu'abbed ile'l-İslâm* (Dimaşk 2008). Bunların dışında Bütî *Ḥaḳâretü'l-İslâm, el-'Ulümü'l-Lübnâniyye, et-Te-meddü'nü'l-İslâmî, el-Va'yü'l-İslâmî, Dirâsât İslâmiyye, Ṭabîbek, İctihâd, en-Nehcü'l-İslâmî* ve *el-Eyyâmü'd-Dimaşkıyye* gibi gazete ve dergilerde çok sayıda makale neşretmiştir. Ayrıca pek çok sempozyumda tebliğ sunmuş, televizyon kanallarında düzenli konferanslar vermiş, bunların bir kısmı yayımlanmıştır (Bütî'nin eserlerinin geniş bir listesi ve eserler üzerine ayrıntılı bilgi için bk. Hişam Uleyvân – Fâdî el-Gavş, s. 239-270).

BİBLİYOGRAFYA :

Bütî, *el-Cihâd fî'l-İslâm: Keyfe nefhemühû ve keyfe nûmârisühû*, Dimaşk-Beyrut 1993, tür.yer.; a.mlf., *Hâzâ vâlidî: el-Kıṣṣatü'l-kâmile li-hayâtî's-şeyh Mollâ Ramazân el-Bütî min vilâdetihî ilâ vefâtihî*, Dimaşk-Beyrut 1995, tür.yer.; a.mlf., *es-Selefiyye: Merhale zemeniyye mübareke lâ mezhebün İslâmî*, Dimaşk 1999, tür.yer.; a.mlf., *el-Hikemü'l-'Aṭâ'iyye: Şerh ve tahlîl*, Dimaşk 2003, s. 15; a.mlf., *el-Lâ Mezhebiyye: Aḥṭâr bid'a tüheddidi's-şer'ate'l-İslâmiyye*, Dimaşk 2005, tür.yer.; a.mlf., *el-Mezâhibü't-tevhidiyye ve'l-felsefatü'l-mu'âşıra*, Dimaşk 2008, s. 43-44; a.mlf., *Bâṭnü'l-işm*, <http://taouiala.almountadayat.com/t167-topic/> (19.01.2015); M. Adnân Sâlim, *Eḳvâ' 'alâ kitâbi'l-Cihâd fî'l-İslâm*, Dimaşk 1995; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân, *Kütübün ḥazzere minhe'l-'ulemâ'*, Riyad 1415/ 1995, I, 177, 206-207; II, 258; Hişam Âlû Kutayt, *Vaḳfe ma'a'd-dukṭür el-Bütî fî mesâ'ilih*, Beyrut 1997; Üsâme es-Seyyid, *er-Reddû'l-'ilmî 'ale'l-Bütî*, [baskı yeri yok] 1999; Hâlid Abdüsselâmî Abdullâh Ali, *Menhecü'd-dukṭür Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bütî fî'l-da'vî ilallâh* (doktora tezi, 2001), Câmîatü'l-Ezher Külliyyetü' Usûli'd-dîn; Abdürrezzâk İd, *Sedenetü heyâkilil-vehm: Naḳdû'l-aḳli'l-fikih: el-Bütî nemûzecen*, Beyrut 2003; Hasan M. Murâd, *ed-Dukṭür Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bütî: Âşarühü'l-'ilmiyye ve neşâtühü'd-da'vî* (doktora tezi, 2005), Külliyyetü İlmâm el-Evzâi; Hâlid es-Sûsî, *Naḳzû evhâmî'l-ittihâm: Naḳzû 'ulûmî'l-Elbânî ve'l-Bütî*, Dimaşk 2005; Rîmâ M. Enîs, *Şâhid 'ale'l-İslâm ve'l-müslimîn: Ravâ'î'u efkârî Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bütî*, Dimaşk 2009; Hişam Uleyvân – Fâdî el-Gavş, *el-Bütî: ed-Da've ve'l-cihâd ve'l-İslâmî's-siyâsî*, Beyrut 2012, s. 239-270; Andreas Christmann, "Müslüman Âlim ve Dinî Lider: Şeyh Muhammed Sa'îd Ramazân el-Bütî" (trc. Muammer İskenderoğlu), *Usul: İslâm Araştırmaları*, sy. 2, Adapazarı 2004, s. 129-154; Suat Yıldırım, "M. Sa'îd Ramazân el-Bütî'yi Anarken", *Yeni Ümit*, Cl, İstanbul 2013, s. 5-8; "Nübze 'an hayâtî'l-'allâmeti'l-imâmî's-şehîd Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bütî", http://naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=muftu&pg_id=1992 (11.10.2014); Thomas Pierret, "al-Bütî, Muhammed Sa'îd Ramazân", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2015, fas. 3, s. 54-57.

BAYRAM PEHLIVAN

BÜNYADOV, Ziya (1923-1997)

Azerbaycanlı tarihçi.

21 Aralık 1923'te Âstârâ şehrinde doğdu. Babasının adı Mûsâ, dedesinin Mâsûm'dur. Ailesi soy adını isim zincirinin on üçüncü sırasında yer alan Bünyâd adlı dedelerinden almıştır. Orta öğrenimini 1939'da Gökçay şehrinde tamamladı. 1939-1942 yılları arasında Bakü Harp Okulu'nda okudu. II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyet ordusu saflarında piyade bölüğü ve tabur kumandanı olarak batı cephesinde Almanlar'a karşı savaştı (1942-1945). Cepheye gösterdiği başarılar sebebiyle 27 Şubat 1945'te "Sovyet ittifakı kahramanı" fahri unvanı ve yirmi civarında madalya ile taltif edildi. Savaşın sona Moskova Şarkiyat Enstitüsü'nde lisans eğitimi gördü (1946-1950). Ardından dört yıl boyunca enstitünün araştırma görevlisi kadrosunda çalıştı, ünlü Rus şarkiyatçısı E. A. Belyaev'in danışmanlığında *İtalyanskiy İmperializm v Afrike* (Afrika'da İtalyan emperyalizmi) adlı doktora tezini hazırladı (1954). 1954-1964 yıllarında Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde uzman tarihçi olarak çalıştı. Bunun yanında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı (1958-1959). 1964'te *Azerbaycan VII-IX Esirlerde* isimli çalışmasıyla doçent ve 1965'te profesör oldu. 1964-1981 ve 1986-1988 yıllarında Azerbaycan İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'ne bağlı Orta Asırlar Tarihi Şubesi başkanlığını yürüttü. 1967'de İlimler Akademisi'nin muhabir üyeliğine, 1973'te aslı üyeliğine seçildi. 1981-1986, 1988-1997 arasında Şarkiyat Enstitüsü'nde direktörlük yaptı. 1990'da İlimler Akademisi başkan yardımcılığı görevini üstlendi. Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra faal siyasî hayata katıldı ve milletvekili seçildi (1995). Bünyadov, 21 Şubat 1997'de Bakü'de uğradığı bir terör saldırısı neticesinde hayatını kaybetti. Ölümünden sonra ülkenin en büyük ödülü olan "İstiklâl madalyası" ile ödüllendirildi (1998). Ziya Bünyadov, Azerbaycan'ın son yüzyılda yetiştirdiği önde gelen ilim adamları arasında yer alır.

Eserleri. Üretken bir araştırmacı olan Bünyadov birçok kitap ve makale yazmıştır. Akademik çalışmaları daha çok Kafkasya araştırmaları, Azerbaycan tarihi ve medeniyeti tetkikleri, Yakındoğu ve Ortadoğu ülkeleri dilleri, tarih, coğrafya ve

kültürü alanında yoğunlaşmıştır. Bünyadov'un başlıca eserleri şunlardır: 1. *Obzor İstočnikov po İstorii Azerbaydjana: İstočniki Arabskie* (Bakü 1964, 1999). İslâm tarihi kaynaklarında Azerbaycan'la ilgili olarak yer alan bilgilerin özetinden ibarettir. 2. *Azerbaydjan v VII-IX vv.* Bünyadov'un doçentlik tezinin kitap haline getirilmiş şekli olup Arapça, Farsça, Gürcüce ve Ermenice kaynaklar üzerinde titiz araştırmalar sonunda kaleme alınmıştır. Eserde İslâm hâkimiyetinin Azerbaycan'a yerleşmesi, bölgede geniş çaplı İslâmlaşma faaliyetleri, Emevî ve Abbâsiler döneminde genel siyasî durum, yerli ahalinin dışarıdan gelenlerle münasebetleri, Hürremiler hareketi ve Bâbek el-Hürremî ayaklanması gibi konular ele alınmış, bunun yanında toprak mülkiyeti, vergi sistemi, şehir hayatı, ticarî ilişkiler gibi meselelere temas edilmiştir. Eser 1965, 1989, 1999 ve 2007 yıllarında Rusça ve Azerbaycan Türkçesi'yle (*Azerbaycan VII-IX Esirlerde*, Bakü 2007) neşredilmiştir. 3. *Gosudarstvo Atabekov Azerbaydjana 1136-1225 gg.* Selçuklu Devleti'nin çöküş devri ve ortaya çıkan atabegliklerden Azerbaycan ve Arrân Atabegliği'nin kuruluş, gelişim ve çöküş dönemleriyle ilgilidir. Atabegler devrinde Azerbaycan'da mülki idare sistemi, toprak mülkiyeti şekilleri, vergi sistemi, sanat ve zanaat erbabının durumu, şehir hayatı ve sosyokültürel yaşam gibi konular araştırmanın derinliğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu monografi eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ilim mahfillerinde ilgiyle karşılanmış, ülke düzeyinde bilim ve sanat eserlerine verilen en büyük ödüle (devlet ödülü) layık görülmüştür (1980). Eser 1978, 1985, 1999 ve 2007'de Rusça ve Azerbaycan Türkçesi'nde yayımlanmıştır. 4. *Gosudarstvo Horezmşahov-Anuşteginidov: 1097-1231.* Hârizmşahlar Devleti'nin siyasal ve sosyokültürel tarihiyle ilgili bir incelemedir. Eser Rusça olarak Moskova (1986) ve Bakü'de (1999), Özbekçe olarak Taşkent'te (1998), Türkçe olarak İstanbul'da (2003) basılmıştır. 5. *Yaxın ve Orta Şerqde VII-XVII Esirlerde Qarşısı alınmaz Felaketler ve Ekstremal Hadiseler* (Bakü 1990). Genel İslâm tarihi kaynaklarının taranmasıyla yazılan bu eserde Ortaçağ'da Yakındoğu ve Ortadoğu'da meydana gelen olağan üstü olaylar, sel, yangın, deprem gibi hadiseler ele alınmıştır. 6. *Azerbaydjan v Epohu Nizami* (Bakü 1991). Eserde Azerbaycan'ın ünlü şairi Nizâmî-i Gencevî ve dönemi tetkik